

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 11 (1995)

Εκπαιδευτικές και προσηλυτιστικές δραστηριότητες των Αμερικάνων ιεραποστόλων στη Μικρά Ασία: πρόγραμμα ενίσχυσης ερευνητικού δυναμικού (ΠΕΝΕΔ): Ερευνητικό έργο 91ΕΔ206

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης

doi: [10.12681/deltiokms.67](https://doi.org/10.12681/deltiokms.67)

Copyright © 2015, Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κιτρομηλίδης Π. Μ. (1995). Εκπαιδευτικές και προσηλυτιστικές δραστηριότητες των Αμερικάνων ιεραποστόλων στη Μικρά Ασία: πρόγραμμα ενίσχυσης ερευνητικού δυναμικού (ΠΕΝΕΔ): Ερευνητικό έργο 91ΕΔ206. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 11, 423–425. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.67>

ΠΑΣΧΑΛΗΣ Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΤΙΚΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΩΝ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΩΝ
ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ»

Πρόγραμμα ένισχυσης έρευνητικού δυναμικού (ΠΕΝΕΔ),
Έρευνητικό έργο 91ΕΔ206

Με την έναρξη των αμερικανο-οθωμανικών σχέσεων, που τοποθετείται στην δεκαετία του 1820, ή έπιτροπή ή γνωστή ως American Board of Commissioners for Foreign Missions (με έδρα την Βοστώνη) οργάνωσε σειρά αποστολών ιεραποστόλων (μισσιοναρίων) στην οθωμανική επικράτεια με σκοπό τον προσηλυτισμό των ύπηκόων του Σουλτάνου, και ιδιαίτερα των Όρθοδόξων και των Άρμενίων, στο Εύαγγελικό δόγμα. Στις περιοχές, όπου ύπήρχαν συμπαγείς πληθυσμοί αυτών των δύο κατηγοριών, π.χ. στη Σμύρνη, στη Νικομήδεια, στην Καισάρεια, οι μισσιονάριοι, για να διευκολύνουν την δράση τους, ίδρυσαν μόνιμες έγκαταστάσεις με την μορφή νοσοκομείων ή σχολείων. Έγκατεστημένοι εκεί έστελναν συχνά εκθέσεις στην έδρα τους. Το εύρος της δραστηριότητας των «μισσιοναρίων» και συνεπώς ή έμβέλεια της μαρτυρίας τους σε σχέση με τη ζωή των χριστιανικών κοινοτήτων της Μικράς Άσίας αποτυπώνονται χαρακτηριστικά στον χάρτη που έπισυνάπτεται στο σημείωμα αυτό. Για το σχεδιασμό του χάρτη βασιστήκαμε στα σχετικά χαρτογραφικά δεδομένα του J. L. Grabill, *Protestant Diplomacy and the Near East. Missionary Influence on American Policy, 1810-1927*, Μιννέαπολη 1971, σ. 17.

Οι εκθέσεις αυτές, που χρονολογούνται από την δεκαετία του 1830 και έξης και που βρίσκονται σήμερα στα αρχεία της Houghton Library του Πανεπιστημίου Harvard, περιέχουν πληθώρα ειδήσεων για τον έλληνισμό της Μικράς Άσίας. Πολλές από τις εκθέσεις αυτές έχουν δημοσιευθεί σε περιληπτική μορφή στο περιοδικό *Missionary Herald*. Στο πλαίσιο της συνεργασίας μας σε σχέση με τον έπιστημονικό προγραμματισμό του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών ή συνάδελφος Καθηγήτρια της Τουρκολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης Έλισάβετ Ζαχαριάδου και ο υπογράφων διαπιστώσαμε ότι το αρχειακό ύλικό και το περιοδικό έχουν ελάχιστα αξιοποιηθεί

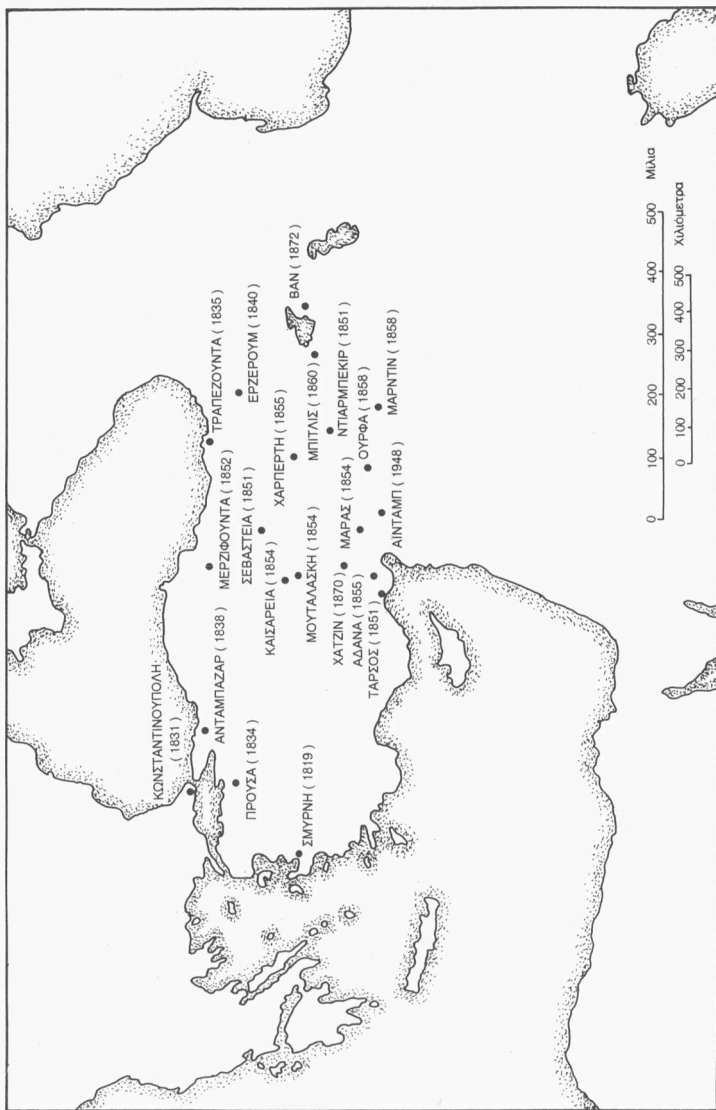
ώς πηγές για την μελέτη της νεοελληνικής ιστορίας και κατόπιν τούτου το 1991 υποβάλαμε πρόγραμμα σχετικής έρευνας στην Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας. Η πρόταση εγκρίθηκε το 1993 στο πλαίσιο του Προγράμματος ενίσχυσης έρευνητικού δυναμικού (ΠΕΝΕΔ).

Τόν Ιούνιο του ίδιου έτους εργάστηκε επί δύο βδομάδες στην Houghton Library ή Έλ. Ζαχαριάδου, όπου και εντόπισε υλικό των ετών 1820-1840, το οποίο τώρα βρίσκεται μικροφωτογραφημένο στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Η έρευνητική ομάδα ενισχύθηκε με την συνεργασία της κυρίας Ντίνας Κισκήρα, καθηγήτριας του Άμερικανικού Κολλεγίου της Θεσσαλονίκης (όπου βρίσκεται η πλήρης σειρά του *Missionary Herald*), η οποία είχε ήδη ασχοληθεί με τους μισσιονάριους της Μικρής Άσίας. Στην συνέχεια συγκεντρώθηκε ή ως τώρα βιβλιογραφία γύρω από το θέμα με ιδιαίτερη έμφαση στην σύγχρονη τουρκική ιστοριογραφία. Στο πρόγραμμα συλλογής της βιβλιογραφίας συνεργάστηκε ό κ. Σταύρος Θ. Άνεσιτίδης, διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Άθηνων. Παράλληλα προς τη βιβλιογραφική πλαισίωση ό κ. Άνεσιτίδης αναδίφησε τό αρχείο και τη συλλογή χειρογράφων του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών για τόν έντοπισμό συμπληρωματικών πληροφοριών για τη δράση των μισσιοναρίων στη Μικρά Άσία.

Τό υλικό πού έχει συγκεντρωθεί τόσο σέ μικροταινίες από τά αρχεία του American Board of Commissioners for Foreign Missions, όσο και σέ βιβλιογραφικά δελτία βρίσκεται κατατεθειμένο στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και είναι στη διάθεση κάθε ενδιαφερομένου έρευνητή. Στόν παρόντα τόμο του *Δελτίου Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* δημοσιεύονται τά πρώτα δείγματα και πορίσματα της έρευνας. Συγκεκριμένα ή συνεργάτρια του προγράμματος κυρία Ντίνα Κισκήρα παρουσιάζει τό περιοδικό *Missionary Herald*, ό κ. Στ. Θ. Άνεσιτίδης παρουσιάζει αναλυτική έπισκόπηση της περι μισσιοναρίων βιβλιογραφίας και εκδίδει με τόν αναγκαίο ύπομνηματισμό χειρόγραφο από τη συλλογή του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών πού αναφέρεται στη δράση του Μητροπολίτη Άμασειας Γερμανού Καραβαγγέλη, στην περιφέρεια του οποίου βρισκόταν τό επίκεντρο της δραστηριότητας των μισσιοναρίων στην ευρύτερη περιοχή του Πόντου. Έπίσης ό κ. Άνεσιτίδης αποπεράτωσε την μετάφραση του βιβλίου του Ιωάννη Η. Κάλφογλου, *Μικρά Άσία Κατασηνή Ταριχίε Δζαγραφιασή* [Ιστορική Γεωγραφία της Μικρής Άσίας], σσ. 159, του οποίου ή έκδοση στην έλληνική γλώσσα θά αποτελέσει σημαντική συμβολή στη γνώση της ιστορίας και της γεωγραφίας της Μικρασιατικής Χερσονήσου προσφέροντας έτσι και την αναγκαία ιστοριογεωγραφική πλαισίωση ως προς τις περιόδους και την δράση των Άμερικανών ιεραποστόλων.

Συναφής με τό πρόγραμμα είναι ή μελέτη του κ. Άρ. Στεργέλη, συνεργάτη του Κέντρου Έρευνας του Νεότερου Έλληνισμού της Άκαδημίας Άθηνών, «Τό πρόβλημα των προσηλυτισμών στην Μικρά Άσία με άφορη ή υπόμνημα της Φιλεκπαιδευτικής Έταιρείας Σμύρνης (1887)», πού δημοσιεύ-

θηκε στο *Δελτίο ΚΜΣ*, τόμ. 10 (1993-1994), σσ. 205-234 καθώς και η μελέτη «Ἡ διάχυση τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας στίς ἑλληνορθόδοξες κοινότητες τῆς Κιλικίας», τοῦ κ. Χάρη Ἐξερτζόγλου, λέκτορα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Αἰγαίου, πού δημοσιεύεται στόν παρόντα τόμο, ἡ ὁποία ἀπτετα σέ πολλά σημεῖα τοῦ γενικότερου ζητήματος τῶν προσηλυτισμῶν καί τῆς δραστηριότητος τῶν μισσιοναρίων. Τέλος γιά πληρέστερη βιβλιογραφική πλαισίωση τοῦ θέματος δημοσιεύεται ἀναλυτική βιβλιοπαρουσίαση ἀπό τήν κυρία Πηνελόπη Στάθη, συνεργάτρια τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης Μεσαιωνικοῦ καί Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τοῦ ἔργου τοῦ Τούρκου ἱστορικοῦ Ugur Kocabaşoğlu, *Kendi belgeleriyle Anadolu'daki Amerika. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki Amerikan Misyoner Okulları* [Ἡ Ἀμερική στή Μικρά Ἀσία. Τά ἀμερικανικά ἱεραποστολικά σχολεῖα στήν Ὄθωμανική Αὐτοκρατορία κατὰ τόν 19ον αἰῶνα], πού ἀποτελεῖ τήν συστηματικότερη ἕως σήμερα μελέτη τοῦ θέματος στήν τουρκική ἱστοριογραφία.

Οι σταθμοί των μισσιοναρίων των ABCFM στη Μικρά Ασία (1914)